

ТЎҚМАЧИЛИК СОҲАСИДА СОЛИҚ НАЗОРАТИНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Файзуллоев Мирсаид Шухратович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети мустақил тадқиқотчиси.

Тошкент, Ўзбекистон. m.fayzulloev@soliq.uz

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol10_iss6/a35

Аннотация

Мазкур мақолада, тўқмачилик корхоналарида солиқ назоратида солиқ органларини фаолиятини такомиллаштириш ва уларни самарадорлигини баҳолаш йўллари бўйича тадқиқотлар олиб борилган бўлиб, тадқиқот доирасида хулоса ва таклифлар шакллантирилган.

Калит сўзлар: солиқ, бюджет сиёсати, бюджет, солиқ маъмурчилиги, молиявий назорат, солиқ текширувлари, аудит, солиқ аудити, аудитнинг халқаро стандартлари, норматив таҳлил, солиқ тушумлари, солиқ имтиёзлари, солиқ ставкаси.

Abstract

In this article, research was carried out on ways to improve the activity of tax authorities and assess their efficiency in tax control in textile enterprises, and conclusions and proposals were formed within the framework of the research.

Keywords: tax, budget policy, budget, tax administration, financial control, tax audits, audit, tax audit, international standards of auditing, regulatory analysis, tax revenues, tax benefits, tax rate.

Кириш

Республикамизда бугунги кунгача олиб борилган ислохотлар барча соҳаларни қамраб олиб, соҳаларнинг ривожланишиб боришига сабаб бўлди. Айниқса, ҳар бир фаолият тури бўйича меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилиб, соҳанинг услубий таъминоти яратиб берилди. Жумладан, солиқ назорати фаолияти бўйича амалга оширилаётган ишлар бугунги кунда аудит бўйича етарли услубий таъминот мавжудлигини кўрсатмоқда. Мазкур соҳа бўйича қабул қилинган қонун ва қонуности ҳужжатлари соҳанинг услубий таъминоти яратилганлигидан далолат беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Солиқ аудитининг муҳимлигини Барсулая (2019) қуйидагича ифодалайди: ҳозирги вақтда аудиторлик хизмати турлари ичида солиқ аудитига кўпроқ эҳтиёж туғилмоқда. Экспертларнинг баҳолашича Россия аудиторлик компаниялари тушумининг 30 фоизи солиқ аудитига тўғри келмоқда.

Бу тўғрида Аренс ва Лоббеклар (1995) қуйидагиларни ёзишган: “Солиқ тўловчиларни федерал солиқ қонунларига риоя қилишини, солиқ декларацияларни текшириш учун ҳукумат аудиторлар ёллайди. Солиқ қонунчилиги жуда мураккаб

бўлиб, солиқларни текшириш бўйича аудитордан чуқур билимларга эга бўлишликни талаб этилади”.

Иқтисодчи олимлардан Шеремет ва Суйслар (2005) солиқ аудитига «солиқ аудити - бу солиқларни тўғри ва тўлиқ ҳисобланиши ва тўланиши, солиқ сиёсатига риоя қилинишини аудиторлик текширишидир» дея таъриф беради.

Усатова (2008) ўзининг илмий ишларида солиқ аудитини қуйидагича эътироф этган: “Солиқ аудити-бу бухгалтерия ва солиқ ҳисобларининг ҳолатини, шунингдек ташкилотларнинг солиқлар ва йиғимлар бўйича ҳисоб китобларини мустақил текширишдир”.

С.Адвокатова солиқ назоратига қуйидагича таъриф берган: (2009) “ Солиқ назорати, солиқ маъмуриятчилиги тизимининг ажралмас қисми сифатида, жамиятнинг барча жабҳаларида давлат олдида турган муаммоларни ҳал этишни таъминлайдиган, давлатнинг молиявий ресурсларини энг самарали шаклантириш, тақсимлаш ва улардан фойдаланишнинг ҳуқуқий механизмини такомиллаштириш учун йўналишлар ва йўлларни таъминлайдиган давлатнинг молиявий сиёсатини амалга ошириш”.

Т.А.Ефремованинг фикрига кўра, (2017) самарали солиқ назоратини ташкил этишнинг биринчи навбатдаги шarti эса солиқ ва бухгалтерия ҳисоботларининг электрон тарзда тақдим этишнинг замонавий илғор ахборот технологик тизимга асосланган солиқ назорати ҳисобланади .

Мишустиннинг фикрига кўра (2010), ҳозирги замон шарт-шароитларида солиқ тўловчи ҳақида зарур ахборотларни сақлаш, тезкор топиш ва таҳлил қилиш ҳамда унга нисбатан солиқ назорати тадбирларини ўтказиш биринчи навбатдаги долзарб вазифалардан бири ҳисобланмоқда. Шунинг учун, солиқ идораларида ахборотлар тизими ва таҳлил дастакларини кенгайтирмасдан, илмий техник салоҳиятини оширмасдан ҳамда ахборот технологияларни яратмасдан туриб солиқ назоратини янада такомиллаштиришни тасаввур этиб бўлмайди.

Ефремованинг фикрига кўра ҳам (2008), компьютар техникаси ва узатиш воситалари билан жиҳозланганлиги муҳим масалалардан бири бўлмоқда. Буларни бир маромда ишлашни таъминламасдан солиқларни тўғри ҳисобланиши ва ўз вақтида бюджетга тушиши юзасидан солиқ назоратини самарали ташкил этиб бўлмайди. Самарали солиқ назоратини ташкил этишнинг биринчи навбатдаги шarti эса солиқ ва бухгалтерия ҳисоботларининг электрон тарзда тақдим этишнинг замонавий илғор ахборот технологик тизимга асосланган солиқ назорати ҳисобланади.

Тадқиқот методологияси

Ушбу мақолада мамлакатимизда мавжуд бўлган солиқ назорат тизими илмий жиҳатдан таҳлил қилинган. Тадқиқот учун асосан иккиламчи маълумотлар, яъни статистик маълумотлар, ҳисоботлар, сифат маълумотларни миқдорлаштириш усуллари, инструкциялар, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, нутқлар, маърузалар ва фикрлар каби расмий манбалардан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси

Бугунги кунда давлат солиқ хизмати органлари томонидан солиқлар ва йиғимларни ҳисоблаб чиқиш билан боғлиқ бўлган маълумотларни жамлаш, таҳлил қилиш ҳамда солиқ аудитини ўтказиш босқичларини белгилаб келинмоқда. Солиқ аудитини ўтказиш жараёнида солиқ органларининг мансабдор шахслари Солиқ кодексига, Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 1 январдаги 1-сон қарори билан

тасдиқланган Солиқ текширувларини ташкил этиш ва ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомга ва солиқ қонунчилигини тартибга солувчи бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга асосан амалга оширилиб келинмоқда. Солиқ аудити бошлашдан олдин солиқ тўловчининг солиқ органларида мавжуд бўлган солиқ тўловчига тегишли бўлган қуйидаги маълумотлар ва солиқ ҳисоботлари йиғиб таҳлил қилинади:

1) Солиқ тўловчи тарихи дастуридан қуйидаги маълумотлар ўрганилади:

- давлат рўйхатидан ўтганлиги;
- устав фонди миқдори, таъсисчилари;
- юридик манзили ва бошқа корхоналарни ташкил этганлиги;
- фаолият турлари, лицензия ва рухсатномалар мавжудлиги;
- банк ҳисоб рақамлари, йирик пул айланмалари;
- муқаддам ўтказилган текширишлар бўйича маълумотлар.

2) НКМ дастури маълумотлари ўрганилади:

- савдо шаҳобчалари ва НКМ рўйхатдан ўтганлиги.

3) Е-ијага дастури маълумотлари ўрганилади:

- ижарага олинган ва берилган бино иншоотлар ва ер майдонлари тузилган ижара шартномалари.

4) ҚҚС тўловчилари ўрганилади:

- Soliq.uz сайтидан корхонанинг ва унинг контрагентларини ҚҚС тўловчиси ҳисобланиши, гувоҳномаси мавжудлиги (актив ҳолатда эканлиги).

5) Ҳисоб-варақ статистика дастури маълумотлари ўрганилади:

- ҳисоб-варақ статистика дастуридан харид қилинган ва реализация қилинган товар, иш хизматлар бўйича маълумотлар олиниб, товар-моддий бойликлар ва хизматлар турлари таҳлил қилинади;

6) Электрон ҳисобот дастуридаги солиқ тўловчи тақдим этган ҳисоботлар ўрганилади:

- солиқлар бўйича ҳисоботларни топширмаслиги ёки ўз вақтида топширмаслиги;
- бир солиқ даври учун битта солиқ тури бўйича (уч ва ундан ортиқ маротаба)

қайта ҳисобот тақдим этилиши;

- ҳақиқатда фаолият юритиб (банк айланмаси мавжуд бўлиб) ҳисоботларни “нол” топшириши, ҳисоботларда нотўғри маълумотлар акс эттириши.

- баланс ҳисоботи асосий воситалар миқдори, товар-моддий заҳиралари қолдиқлари, дебитор-кредитор қарздорликлари, низом жамғармаси, тақсимланмаган фойдаси миқдори;

- молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботнинг соф тушумлари, бажарилган ишлар таннари, асосий фаолиятнинг бошқа даромадлари, молиявий фаолиятдан олинган даромадлари ва харажатлари фойда солиғи ҳисоботи билан солиштириб ўрганилади;

- фойда солиғи ҳисоботининг даромадлар ва харажатлар таркибини шаклланиши ҳамда бошқа фаолият турлари мавжуд бўлса ўрганилади. Қўлланилган имтиёзлар асослар ўрганилади. Маҳсулотларни текинга импорт қилиб, белгиланган тартибда қўшимча даромад сифатида акс эттирмаганлик ўрганилади;

- фойда солиғи ҳисоботида асоссиз равишда ойлик иш ҳақи харажатлар суммасини кўпайтириб акс эттирганлигини ижтимоий солиқ ҳисоботи билан солиштириб ўрганилади;

- фойда солиғи ҳисоботида асоссиз равишда ресурс солиқлари харажатлар суммасини кўпайтириб акс эттирганлиги ресурс ҳисоботи билан солиштириб ўрганилади;

- қўшилган қиймат солиғи ҳисоботининг харид қилинган ва реализация қилинган корхоналар реестри шакллантирилиб, Ҳисоб-варақ статистика дастури маълумотлари билан солиштириб реализация қилинган ва ҳисобга олинган ҚҚС суммалари ўзаро мутаносиблиги ўрганилади;

- Ҳисоб-варақ статистика дастурида бажарилган ишларни ҚҚС ҳисоботида камайтириб кўрсатиш ҳолатлари ўрганилади;

- қўшилган қиймат солиғи бўйича солиқ имтиёзларидан нотўғри фойдаланганлиги, мақсадли имтиёзлардан муддати ўтган кейин фойдаланганлиги ўрганилади;

- ҚҚС ҳисоботида акс эттирилган соф тушуми суммаси фойда солиғи ҳисоботи билан солиштирилади;

- ҚҚС ҳисоботининг 7-иловасида олдинги даврда ҳисобга олинган ҚҚС суммаси тўғри акс эттирилганлиги ўрганилади;

- ҚҚС ҳисоботида Солиқ кодексининг 77-моддасига зид равишда ҳисоб сиёсатини молиявий йил давомида ўзгартирган ҳолатлари ўрганилади;

- баланс ҳисоботидаги товар-моддий захиралар қолдиқ суммасига йил давомида харид қилинган товар ва хизматларни реализация қилинган товарлар ўртасидаги тафовут таҳлили ўрганилади.

7) Ташқи манба маълумотлар:

- хорижий давлатлар томонидан солиқ тўловчи фаолияти ёки ташқи савдо операциялари бўйича келиб тушган маълумот ва ахборотлар ўрганилади;

- интернет тармоғидан ва реклама маълумотларидан солиқ тўловчи фаолиятига ва реализация қилинган товар, иш ва хизматлар нархлари бўйича маълумотлар ўрганилади;

- судлар ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан корхона фаолияти бўйича келиб тушган маълумотлар ўрганилади;

- корхонанинг солиқ органларига тақдим қилган мурожаатлари (хатлари, тақдим этган маълумотлари) ўрганилади;

- ҚҚС ҳисоботи кўрсаткичлари ва ташқи манба дастуридан импорт қилинган товарлар бўйича олинган маълумотлар асосида божхона қиймати ўртасидаги фарқ, божхона ва сотиш нарх ўртасидаги фарқ ўрганилади;

- импорт қилинган хизматлардан олинган ҚСС (29-код) ҳисоботи Адлия вазирлиги томонидан 2013 йил 12 июнда 2467-рақам билан рўйхатдан олинган “Юридик ва жисмоний шахслар томонидан валюта операциялари амалга оширилишининг асосланганлиги юзасидан мониторинг олиб бориш тартиби тўғрисида”ги низомга биноан тижорат банклари томонидан импорт қилинган хизматлар бўйича тақдим қилинган маълумотлар билан таққослаб ўрганилади;

8) Солиқ тўловчи фаолият кўрсатган ҳудуддаги туман ҳокимиятидан қўрилиш ишлари учун ажратилган ер майдонлари тўғрисидаги маълумотлар олиб ер солиғи ҳисоботи билан солиштирилади.

Ҳокимият ҳузуридаги Ягона бюртмачи инжиниринг компаниясидан олинган маълумотлари яъни шартномалари, бажарилган ишлар далолатномалари,

ҳисобварақ-фактуралари, ўтказилган пул маблағлари (марказлашган пул маблағлари) олиниб, қўшилган қиймат солиғи ҳисоботлари билан солиштирилади.

9) Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлигидан олинган маълумотлар, яъни тендер ҳужжатлари, корхона маълумотлари, лойиҳа-смета ҳужжатлари маълумотлари олиниб ўрганилади.

Бундан ташқари, Солиқ аудити ўтказилиши жараёнида қуйидаги тадбирлар ўтказилади:

1) Солиқ аудити объекти билан дастлабки учрашув ва суҳбат ўтказилади (намунавий саволлар рўйхати бўйича).

2) Ҳудуд ва бинолар, шунингдек ҳужжат ва буюмлар кўздан кечирилади ва Солиқ текширувларини ташкил этиш ва ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомнинг 18-сонли иловаси бўйича баённома расмийлаштирилади.

3) Ҳудуд ва бинога (бундан турар жойлар мустасно) киришига тўсқинлик қилинганда Солиқ текширувларини ташкил этиш ва ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомнинг 17-сонли иловаси бўйича далолатнома расмийлаштирилади ва Солиқ кодексининг 111-моддасига биноан солиқ тўловчининг банкдаги ҳисобварақлари бўйича операциялар тўхтатилади.

4) Солиқ аудити ўтказиш билан боғлиқ бўлган барча маълумотлар, тадбирлар ва ҳужжатларни талаб қилиб олинади (моддий бойликлар, активлар, ходимлар сони, нархлар бўйича прайслар, назорат касса машиналари ва ҳоказолар).

5) Аудиторлик текширувларини ўтказиш Солиқ аудити ўтказиш тўғрисидаги услубий қўлланманинг 23-илоvasи бўйича.

6) Солиқ базасини яшириш хавфларини аниқланади.

7) Асосий фаолиятдан бошқа фаолиятдан олинган даромадларни аниқланади.

8) Бирламчи кирим ва чиқим ҳужжатларини бухгалтерия ҳисоби регистрларида тўғри акс эттирилиши текширилади.

9) Сотилган маҳсулот ва бажарилган ишлар таннархи аниқланади.

10) Якуний молиявий натижани ҳисобга олувчи счетлар таҳлил қилинади.

11) Солиқ ва божхона тўловлари бўйича қўлланилган имтиёзларни қонунийлиги текширилади.

12) Ташқи савдо операцияларини солиқ базасига таъсири ҳамда норезидент даромад солиғи текширилади.

13) Солиққа оид ҳуқуқбузарлик аниқланганда далиллар ва ҳужжатлар йиғилади.

14) Солиқ аудити далолатномасини расмийлаштирилади.

15) Солиққа оид ҳуқуқбузарлик бўйича тушунтириш хати олиниб, баённома расмийлаштирилади.

Тўқмачилик корхоналарида солиқ хавфи турлари аниқлашда қуйидагиларни назарда тутилиши мақсадга мувофиқ бўлади.

ҚҚС, фойда солиғи, айланмадан олинadиган солиқ, дивиденд солиғи базасини аниқлашда қуйидагилар ўрганилади:

- ҚҚС ҳисоботида иш ва хизматлар реализация айланмаси билан фойда солиғи ҳисоботидага даромад ўртасида тафовут мавжудлиги;

- ҚҚС ҳисоботида ҳисобга олинadиган ҚҚС суммасини тўғри акс эттирилиши (ҚҚС гувоҳномаси мавжуд бўлмасдан ҚҚС билан ЭХФ расмийлаштириши, ҚҚС махсус гувоҳномасининг нофаоллиги);

- ҚҚС ва фойда солиғи ҳисоботида имтиёзларни нотўғри қўлланилиши;
- молиявий натижалар ҳисоботида ишлар ва хизматлар таннархини реализация айланмасига нисбатан номутаносиблиги;
- электрон счет-фактура маълумотлари бўйича транспорт ва бошқа хизматларни ҳақиқатда бажарилганлиги юзасидан номутаносиблик;
- бажарилган иш ҳажми билан солиқ ҳисоботларида кўрсатилган ишчилар сонини номутаносиблиги;
- электрон счет-фактура маълумотлари бўйича субпудратчилар томонидан бажарилган ишларни номутаносиблиги ўрганилади.

Солиқ аудити ўтказиш жараёнида солиқ тўловчи томонидан солиқ органларига топширилган ҳисоботларни таҳлил қилиниб шахсий карточкаларга киритилган суммалар билан таққосланади.

Мисол: “А” МЧЖда ўтказилган солиқ аудити натижасида 2020 йил учун қўшилган қиймат солиғи жамият томонидан ички бозорга қиймати 7 064 500,0 минг сўмлик реализация қилинган тўқимачилик маҳсулотлар ҚҚС ҳисоб-китоб қилинмасдан реализация қилинганлиги сабабли 1 059 800,0 минг сўм қўшимча давлат бюджетига ҳисобланган.

Бунда солиқ аудити жараёнида ҳисоб варақа фактуралар ва унда ҚҚС суммаси акс эттирилиши таҳлил қилинган ва Солиқ кодексининг 238-модда 1-бандига кўра реализация қилиш жойи Ўзбекистон Республикаси бўлган товарларни (хизматларни) реализация қилиш бўйича айланма солиқ солиш объекти бўлганлиги ва Солиқ кодексининг 239-моддасига асосан товарга бўлган мулк ҳуқуқини пуллик асосда ўтказиш товарларни реализация қилиш бўйича айланмага киритилиши сабабли ушбу айланмага ҚҚС ҳисобланган.

Солиқ аудити натижасида 2019 йил учун фойда солиғи 56 400,0 минг сўм миқдорида қўшимча давлат бюджетига ҳисобланган, бунда сотилган маҳсулотларнинг таннархига киртилган 470 000,0 минг сўм миқдоридagi сертификатлаш харажатлари ҳужжатлар билан асосланмаган, Солиқ кодексининг 298-моддасига асосан жами даромадларга бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланадиган асосий воситаларнинг ва бошқа мол-мулкнинг чиқиб кетишидан олинadиган фойда киритилмаган.

Солиқ аудити натижасида 2020 йил учун жамият томонидан 2 243 215,8 минг сўм миқдорида овқатланиш учун компенсация тўловлари солиқ солиш базасига киритилмаганлиги сабабли 269 185,9 минг сўм миқдорида жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи ва 269 185,9 минг сўм миқдорида ижтимоий тўлов қўшимча давлат бюджетига ҳисобланган.

Бундан ташқари, солиқлар бўйича қўлланилган имтиёزلардан асослилиги, шундан мақсадли имтиёзларни ҳисобини тўғри юритилиши ва мақсадли фойдаланилиши зарур бўлади.

Тўқмачилик корхоналари томонидан солиқ ва божхона имтиёзларидан асосли ва тўғри фойдаланганлиги ҳамда солиқ тўлашдан бўшаган маблағларнинг мақсадли ишлатилишини текширилади. Бунинг учун солиқ тўловчидан имтиёзларнинг қўллаш учун асослари сўраб олинади ва ўрганилади.

Бўшаётган маблағларни мақсадли вазифаларни бажаришга йўналтириш шarti билан берилган солиқлар ва божхона имтиёзларини нотўғри қўлланилган ёки

мақсадсиз ишлатилган ҳолатлар аниқланганда, бирламчи бухгалтерия ҳужжатлари (шартнома, ҳисобварақ-фактура, БЮД, қабул-қилиш топшириш далолатномаси, фойдаланишга қабул қилиш далолатномаси ва бошқалар) ҳавола этилган ҳолдаги далолатномада ёритилади.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2005 йил 2 апрелда 1463-сон билан рўйхатга олинган “Юридик шахсларга солиқлар, божхона ва мажбурий тўловларни бюджетга тўлаш бўйича берилган имтиёزلарни расмийлаштириш ва бухгалтерлик ҳисобида акс эттириш тартиби тўғрисида”ги Низом.

Бўшаётган маблағларни мақсадли вазифаларни бажаришга йўналтириш шarti билан солиқлар ва божхона имтиёзларининг бухгалтерлик ҳисоби 8840-“Мақсадли ишлатиладиган солиқ имтиёзлари”” ҳисобварағида, берилган солиқлар ва божхона имтиёзларининг турлари бўйича юритилиши текширилади.

Солиқ тўловчи томонидан тақдим қилинган яъни Низомнинг 1-иловасидаги “Солиқлар, божхона ва бюджетга мажбурий тўловлардан озод этиш натижасида бўшаган маблағлардан фойдаланиш тўғрисида”ги ҳисоб-китоб маълумотлари, бухгалтерия ҳисобининг 88.40 ҳисоб счёти ҳамда текшириш маълумотлари солиштирилиб текширилади.

Агар солиқ тўловчи маълумоти билан текшириш маълумоти ўртасида тафоввут аниқланган тақдирда, тафоввут суммасига бирламчи бухгалтерия ҳужжатлари ва ҳисоб регистрларига (шартнома, ҳисобварақ-фактура, БЮД, қабул-қилиш топшириш далолатномаси, фойдаланишга қабул қилиш далолатномаси ва бошқалар) ҳавола этилган ҳолдаги муфассал тавсифи ёритилиши лозим.

Солиқлар ва божхона имтиёзлари берилганда бўшаётган маблағлар суммалари, агар улардан мақсадли фойдаланиш назарда тутилмаган бўлса, бухгалтерия ҳисобининг банк ҳисобварақларида акс эттирилмайди ва шу муносабат билан Молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботда (2-сон шакл) акс эттирилмайди ва тегишлича, молиявий натижаларни шакллантиришга таъсир қилмайди. Белгиланган мақсадлар учун берилган солиқ имтиёзларидан бўшаган маблағлардан Солиқ кодексида белгиланган муддатларда ва имтиёз берилишига асос бўлган Ҳукумат қарорида белгиланган мақсадларда ишлатилиши текширилади. Бунда, солиқлар бўйича имтиёзлар белгиланган мақсадларда ишлатилмаган ёки белгиланган муддатларда ишлатилмаган ҳоллари аниқланган тақдирда, имтиёз суммаси жарима билан бирга бюджетга ундирилади.

1-мисол: “А” МЧЖ томонидан солиқ идораларига топширилган 2019 йил учун фойда солиғи ҳисоботида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 29 ноябрдаги ПФ-5587-сонли фармонида асосан, товарлар (ишлар, хизматлар)ни экспортга реализация қилиш ҳажмига тўғри келадиган фойдаси 5,0 млрд.сўмни ташкил этганлиги кўрсатиб, фойда солиғи ва ҚҚС бўйича имтиёздан фойдаланганлиги акс эттирилган.

Текширишда жамият томонидан 2019-йилда товарлар (ишлар, хизматлар)ни экспортга реализация қилинмаганлиги ва имтиёздан асоссиз фойдаланганлиги аниқланиб, 2019-йил учун (5,0*15%) 0,75 млрд.сўм фойда солиғи ва (5,0*20%) 1,0 млрд.сўм ҚҚС қўшимча ҳисобланди.

2-мисол: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 27-мартдаги “2017-2019 йиллар даврида деҳқон бозорларини реконструкция қилиш ва уларнинг

худудида замонавий савдо мажмуалари қуриш дастурини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ-2853-сонли Қарорининг 11-бандига асосан, “Алфа” МЧЖга 2020-йил 1-январгача бўлган муддатда қурилиши тугалланган замонавий савдо мажмуаларини белгиланган тартибда сотишдан олинган даромадлар бўйича фойда солиғи ва ҚҚС тўлашдан озод қилиниши белгиланган.

Мазкур имтиёздан фойдаланиш муддати 2020 йил 1 январгача бўлсада, жамият томонидан 2021 йилда 5,0 млрд.сўм миқдоридеги бажарилган ишларга нисбатан ушбу имтиёздан нотўғри фойдаланганлиги аниқланиб, текширишда ҚҚС бўйича 2021 йил учун (5,0*15%) 0,75 млрд.сўм қўшимча ҳисобланди.

Хулоса ва таклифлар

Солиқ маъмуриятчилиги соҳасида рақамлаштиришнинг ривожланиши солиқ назорати самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатади ва корхонада тўғридан-тўғри солиқ текширувларини ўтказишдан чегараланиш, солиқ тўловчиларга барча солиқларни ихтиёрий равишда тўланиши лозим бўлган солиқлар, шунингдек, уларнинг солиқ мажбуриятларини аниқлаштириш, тўлаш учун имтиёзлар яратишга ўтиш имконини беради.

Мамлакатимиз иқтисодиётини рақамлаштиришнинг ривожланиши шароитида солиқ назоратини ва умуман солиқ тизимини ўзгартириш заруратга айланди, чунки рақамлаштириш катта маълумотлар ва рақамли технологиялардан фойдаланишни ўз ичига олади. Солиқ назоратини ривожлантиришнинг асосий муаммоларидан бири бу "катта маълумотлар" (Big Date) деб аталадиган технологияларни жорий этишдир. Солиқ назоратини рақамлаштириш асосида такомиллаштириш борасидаги Европа, Австралия ва АҚШ каби мамлакатлар тажрибасини мамлакатимиз амалиётига жорий этиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Daniel Ho, Peter Lau (2019) Tax audit in Hong Kong// The International Tax Journal.21.12.2019. Samuel Chan, Gerald Chau, Patrick Leung (2017) Tax audit and investigation in China and Hong Kong// The International Tax Journal, February-January.
2. Аренс А., Лоббек Ж. (1995) Audit. – М.: Финансы и статистика. s.12-14. (Ahrens A., Lobbeck J. (1995) Audit. - М.: Finance and statistics. p.12-14.)
3. Barsulaya T.D. (2019) Налоговый аудит. Учебник: учебное пособие / Barsulaya T.D. — Moskv : Rusayns. — 582 s. — ISBN 978-5-4365-3384-1. — URL: <https://book.ru/book/932100> (data obrasheniya: 14.12.2019). (Barsulaya T.D. (2019) Tax audit. Textbook: study guide / Barsulaya T.D. - Moscow: Russcience. - 582 p. — ISBN 978- 5-4365-3384-1. — URL: <https://book.ru/book/932100> (reference date: 14.12.2019))
4. Усатова Л.В. (2008) Организатсия протсесса налогового аудита расходов. Журнал экономический анализ: теория и практика, 24 (129), 26-31str. (Usatova L.V. (2008) Organization of the process of tax audit of expenses. Journal of Economic Analysis: Theory and Practice, 24 (129), 26-31 pp.)
5. Мишустин М.В. (2010), Для повышения качества налогового администрирования необходима комплексная модернизация налоговой службы. Интервью // Российский налоговый курьер. № 22. Стр. 5-9. / Mishustin M.V. (2010), To improve the quality of tax administration, a comprehensive modernization of the tax service

is necessary. Interview // Russian Tax Courier. No. 22. Pg. 5-9.

6. Ефремова Т.А. (2008), Налоговый робот. Использование информационных технологий в процессе проведения налогового контроля. Российское предпринимательство, Мордовский государственный университет имени Н.П. Огарева. № 3, стр. 72-74. / Efremova T.A. (2008), Tax robot. The use of information technology in the process of tax control. Russian Entrepreneurship, Mordovian State University named after N.P. Ogaryov. No. 3, pp. 72-74.

7. Адвокатова А.С. Налоговый контроль в условиях модификации отношений налоговых органов и налогоплательщиков. Автореферат диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук Москва – 2019, 26 с.

8. Ефремова Т.А. Развитие налогового администрирования в России: теория, методология, практика. Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук. 2017МГУ. Саранск. стр. 366.

9. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси- Тошкент: Ғафур Ғулом нашриёт уйи 2020.- 640 б.

10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 1 январдаги “Солиқ текширувларини ташкил этиш ва ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Низом 1-сон қарори.